

УДК 336.14:305

Світлана Осадчук

*доцент кафедри економічної та фінансової політики
ОРІДУ НАДУ при Президентові України к.держ. упр.***ЗАСТОСУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ**

У статті розглянуто питання, пов'язані з впровадженням гендерно-орієнтованого бюджетування до бюджетного процесу. Проаналізовано підходи до визначення поняття «гендерно-орієнтоване бюджетування». Проаналізовано нормативно-правове забезпечення щодо формування засад гендерно-орієнтованого бюджетування. Розглянуто бюджетний аналіз як основу гендерного бюджетування. Надано пропозиції щодо посилення гендерної складової в бюджетному процесі.

Ключові слова: гендерно-орієнтоване бюджетування, бюджетний процес, ефективність бюджетних видатків, гендерна рівність, бюджетний аналіз, програмно-цільове бюджетування, публічні фінанси, планування бюджету.

Svitlana Osadchuk

*Associate Professor of Economic and Financial Policy Department
of the ORIPA NAPA under the President of Ukraine, PhD in Public Administration***APPLICATION OF GENDER ASPECTS IN BUDGET PROCESS**

Ukrainian integration into European community provides for improvement of the domestic financial system, as well as for harmonization of financial legislation with international criteria and requirements. Today Ukraine experiences transition to medium-term result-oriented budget planning and budgeting with its main tool being the program-targeted method of management. The implementation of this method of financing budget expenditures is aimed to eliminate the shortcomings of the cost model of budgeting and become an effective mechanism for organizing budget expenditures in a way that enables the achievement of maximum result with minimum costs. In this context, gender-oriented budgeting recently put in place as a part of the budget process in our country is used to increase economic efficiency and transparency of budget expenditures. This publication is dedicated to analyzing the issue of gender mainstreaming in the budget process in Ukraine.

The aim of the article is to conduct research on the application of gender aspects in the budget process in Ukraine.

This article addresses gender-oriented budgeting as a tool related to the formation of budgets at different levels and as a means of integrating gender aspects into the budget process at different levels and institutions which allows implementing the state policy on ensuring equal rights and opportunities for women and men via budget funds. The article goes through the legislation regulating the implementation of the principles of gender budgeting in the budget process. The premise of the article is that gender-oriented budgeting is applied in order to increase the socio-economic efficiency of budget funds, provide an opportunity to change their directions and identify new development guidelines. In this way, budget analysis is considered as a basis for gender budgeting necessary for understanding the difference between needs and priorities of different groups. The article concludes with arguing that gender budgeting is an influential element of management which improves the efficiency of budget allocations and quality of service.

Key words: gender-oriented budgeting, budget process, efficiency of budget allocations, gender equality, budget analysis, programme-targeted budgeting, public finances, budget planning.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейське співтовариство передбачає вдосконалення вітчизняної фінансової системи, гармонізацію фінансового законодавства з міжнародними критеріями і вимогами. В Україні відбувається перехід на середньострокове бюджетне планування та бюджетування, орієнтоване на результат, головним інструментом якого є програмно-цільовий метод управління. Запровадження даного методу фінансування бюджетних видатків покликане усунути недоліки затратної моделі формування бюджетів та стати ефективним механізмом організації бюджетних витрат, за якого забезпечується досягнення максимального результату з меншими затратами. Для підвищення економічної ефективності та прозорості видатків бюджету використовується гендерно-орієнтоване бюджетування, яке тільки починає впроваджуватись до бюджетного процесу в нашій країні. Саме дослідженню питань інтеграції гендерної складової до бюджетного процесу присвячена дана публікація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання гендерного аналізу бюджетної політики досліджували в своїх працях такі науковці, як: В. П. Биховиченко, Г. В. Даудова, Н. Жовницька, А. В. Пилипенко, Т. Д. Таукешева, І. Токар. В той же час потребують поглиблених досліджень питання, пов'язані з подальшою інтеграцією гендерних аспектів до сфери бюджету з урахуванням практичної складової.

Метою статті є дослідження питань, пов'язаних з впровадженням гендерних аспектів до бюджетного процесу в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання комплексного застосування інструментів гендерно-орієнтованого бюджетування є недостатньо дослідженими, що потребує їх розгляду та аналізу. Недостатня опрацьованість цього питання залишає гендерний бюджет прогресивним інструментом підвищення ефективності та результативності бюджетних витрат [7, с. 36].

Виклад основного матеріалу. Одним із головних завдань сьогодення є підвищення ефективності використання бюджетних коштів як на державному, так і на місцевому рівнях. Саме з цим пов'язане гендерно-орієнтоване бюджетування, яке є частиною реформи публічних фінансів в Україні

Гендерно-орієнтоване бюджетування є сучасною управлінською технологією, впровадженою у державах Європейського Союзу та інших країнах, в тому числі у країнах із перехідною економікою. Гендерно-орієнтоване бюджетування є технологією, яка може застосовуватися в таких сферах як освіта, наука, охорона здоров'я, пенсійне забезпечення, соціальний захист як на державному, так і на регіональному, місцевому рівнях. Гендерно-орієнтоване бюджетування є елементом управлінської діяльності, пов'язане насамперед із формуванням бюджетів різних рівнів, засобом інтегрування гендерних аспектів до державної політики та бюджетів різних рівнів та установ; це інструмент, який дає можливість реалізувати державну політику гарантування рівних прав і можливостей жінок і чоловіків за рахунок бюджетних коштів.

Поняття «гендерний бюджет» було запропоновано в результаті прийняття Платформи дій на Пекінській конференції в 1995 році де, зокрема, зазначалося, що уряди повинні докласти зусиль для вивчення питань, яким чином державний сектор витрат може приносити користь жінкам, і відповідним чином коригувати бюджети. Фактично у Пекінській декларації та Платформі дій було поставлено ряд стратегічних цілей і запропоновані відповідні дії, безпосередньо пов'язані з виконанням і формуванням бюджетів.

Вперше принцип гендерно-орієнтованого бюджетування був застосований у вигляді «жіночого бюджету» в Австралії у 1984 році. І з того часу він втілюється в життя в ряді країн як одна із стратегій досягнення гендерної рівності. На даний час понад 90 країн світу впроваджують різні гендерні бюджетні ініціативи,

Бюджетний кодекс України [2] визначає бюджет як план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Бюджет будь-якого рівня

повинен виражати цінності та потреби людей. Гендерно-орієнтоване бюджетування є інструментом, який дає можливість реалізовувати державну політику гарантування рівних прав та можливостей жінок та чоловіків за рахунок бюджетних коштів. Сутність гендерного підходу полягає в усвідомленні того, що суспільні явища по-різному впливають на чоловіків та жінок, викликають у них неоднакові реакції.

Важливими нормативними документами, які регламентують упровадження принципів гендерної рівності в Україні, є:

- Конституція України, Так, в ст. 24 Конституції проголошує рівність конституційних прав і свобод громадян України. Відповідно до неї, рівність прав жінки і чоловіка забезпечується наданням жінкам рівних прав з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності;

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.); Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2017), «Про протидію торгівлі людьми» (2011);

- Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11. 04. 2018 № 273;

Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2007 р.).

- міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і резолюції міжнародних конференцій, міжнародних організацій, їх органів, застосовувані під час проведення гендерно-правової експертизи відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28. 11. 2018 № 997;

- Восьма періодична доповідь України про виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок;

- Національний огляд виконання Пекінської декларації та Платформи дій (1995 р.) і заключних документів двадцять третьої спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН (2000 р.) у контексті двадцятої річниці четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок та ухвалення Пекінської декларації та Платформи дій у 2015 р.;

- Цілі сталого розвитку ООН, що були затверджені на засіданні Генеральної Асамблеї ООН в вересні 2015 року;

- Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», де відображені національні завдання, індикатори для моніторингу виконання завдань та цільові орієнтири для досягнення до 2030 року, що знайшло закріплення в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» № 722/201.

- щорічні доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини та громадянина в Україні;

Питання гендерної рівності включені у «План заходів» з виконання «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом».

Законодавче закріплення є важливим кроком інституалізації ГОБ. Визначальним з точки зору впровадження ГОБ є 2014 рік, коли Міністерство фінансів прийняло рішення щодо запровадження ГОБ в Україні. Важливою для застосування ГОБ є «Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки» [5], що затверджена розпорядженням КМУ № 142-р. від 08. 02. 2017 р. . За підтримки Міністерства фінансів ГОБ було внесено до «Стратегії реформування системи управління державними фінансами (2017-2020)» як невід'ємну частину програм бюджетування на державному та місцевому рівнях. Елементи гендерно-орієнтованого бюджетування включені в бюджетні декларації на середньостроковий період. Запровадження гендерно-орієнтованого бюджетування також було включено до завдань «Основних напрямків бюджетної політики на 2018-2020 роки», які містять положення про те, що всі головні розпорядники бюджетних

коштів повинні дотримуватися «принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків при формуванні бюджетних показників». В частині реформування державних фінансів було передбачено дотримання головним розпорядником бюджетних коштів принципу забезпечення рівних гендерних прав та можливостей під час формування бюджетних показників.

2 січня 2019 року Міністерство фінансів видало наказ №1 [6], яким фактично схвалило методичні рекомендації з впровадження гендерного аналізу до бюджетних програм для головних розпорядників коштів. гендерно орієнтоване бюджетування є інструментом, за допомогою якого реалізується комплексний гендерний підхід в бюджетному процесі. Тобто, цей інструмент при формуванні бюджету громади враховує потреби, інтереси та можливості різних груп жінок та чоловіків.

Наказом МФУ №145 від 08. 04. 2019 р було внесено зміни до загальних вимог до визначення результативних показників бюджетних програм, затверджених Наказом МФУ від 10. 12. 2010 р. №1536. Наказ наголошує на необхідності висвітлення ступеню забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків при формуванні результативних показників бюджетних програм. Листом МФУ від 03. 09. 2019 р. «Щодо підготовки бюджетних запитів на 2020-2022 роки головні розпорядники враховують гендерний аспект відповідно до Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно-орієнтованого бюджетування.

Окремі положення Бюджетного кодексу України прямо пов'язані з ключовими засадами ГОБ, а саме із справедливим розподілом ресурсів між жінками та чоловіками, і прозорістю бюджетів. Зокрема, у ст. 7 Бюджетного кодексу закріплені такі принципи бюджетної системи, як принцип справедливості і неупередженості, публічності та прозорості. Таким чином, чинне законодавство містить потужну базу правових зобов'язань і обов'язків щодо інтеграції гендерних аспектів у бюджетні процеси України.

Як зазначає Н. Жовницька [4], робота в межах ГОБ вимагає широкого спектру діяльності в галузі законодавства і бюджетування, розробки гендерної статистики, яка дає необхідну інформацію для кращого орієнтування в ситуації і для виправлення гендерної асиметрії.

Гендерний бюджет являє собою по суті класичну модель державного та місцевого бюджету, але з гендерним компонентом. Його вводять в дію для того, аби підвищити соціально-економічну ефективність використання бюджетних коштів, надати можливість змінити напрями їх спрямування, визначити нові орієнтири розвитку. Гендерно-орієнтоване бюджетування передбачає перерозподіл доходів і витрат таким чином, щоб потреби громадян (як жінок, так і чоловіків) були рівною мірою представлені в статтях бюджету. З погляду методології, гендерно-орієнтований бюджет представляє собою фінансово-економічний аналіз доходів і витрат бюджетів, метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Концепція гендерно-орієнтованого бюджетування пов'язана з принципами та стандартами, викладеними в основних міжнародних документах і містить принцип рівності прав жінок і чоловіків; є потужним інструментом залучення місцевих і зовнішніх ресурсів; створює можливості впливу на прийняття рішень різних груп населення; дає можливість проводити гендерний аналіз потреб громади.

ГОБ покликане забезпечити справедливу бюджетну політику та сприяти зменшенню нерівності між різними групами населення в різних сферах суспільного життя, заохоченні ефективнішого використання державних витрат відповідно до раніше визначених цілей щодо розподілу ресурсів; забезпечити більшу прозорість державної політики на різних рівнях управління.

Вітчизняна методика ГОБ включає три основні компоненти. Це:

- проведення гендерного бюджетного аналізу;

- внесення змін до програм та бюджетів;
- системна інтеграція ГОБ у процеси планування та бюджетування.

Гендерний бюджетний аналіз передбачає аналіз впливу бюджетних програм на становище та потреби жінок та чоловіків, дозволяє вдосконалити програми та відповідні звіти й документи таким чином, щоб вони краще відповідали потребам різних груп. Практика впровадження ГОБ завжди ґрунтується на аналізі, який є першим етапом впровадження ГОБ. Гендерний аналіз оцінює, наскільки бюджет орієнтований на гендерні відмінності, аналізує фактичний розподіл ресурсів між жінками та чоловіками, іншими групами. Гендерний аналіз передбачає: критичне вивчення того, як впливають на жінок і чоловіків, дівчат і хлопців у певній ситуації відмінності в діяльності, потребах та можливостях; збір якісної інформації; розуміння гендерних тенденцій. Гендерний аналіз допомагає зрозуміти різницю між потребами та пріоритетами різних груп. Результатом гендерного аналізу має бути розроблення заходів, спрямованих на подолання гендерних розривів, зменшення й усунення нерівності між жінками та чоловіками, встановлення соціальної справедливості. Розуміння гендерних відмінностей дає краще бачення ситуації. Ці аспекти набувають особливого значення під час розробки місцевої політики, наприклад, стратегічного плану розвитку громади. Гендерний аналіз повинен містити як кількісні статистичні дані, так і якісні – аналітичні.

Гендерний аналіз передбачає застосування наступних інструментів: Гендерна оцінка політики; гендерний аналіз бенефіціарів; оцінка гендерного впливу; гендерний аналіз ресурсів. Для гендерного аналізу потрібні дані, які дозволять відстежити відмінності, які є між різними групами жінок та чоловіків, та оцінити причинно-наслідкові зв'язки. Ці дані мають бути достовірними, сучасними та доступними. З цією метою використовують дані гендерної статистики і дані, розподілені за статтю. Чим більше різних джерел буде використано в дослідженні, тим краще для його об'єктивності. Особливу цінність представляють дані незалежних досліджень, оскільки вони часто містять альтернативні дані та дозволяють побачити проблему під іншим кутом зору.

Актуальним в цьому сенсі є розроблення гендерного профілю громади, що надає можливість шляхом накопичення даних у сфері гендерної рівності: виявляти проблемні галузі та оцінювати динаміку гендерних перетворень.

Для повномасштабного дієвого впровадження ГОБ необхідно інтегрувати гендерні питання/аспекти на всіх стадіях бюджетного процесу. Так, перша стадія складання проекту місцевого бюджету. На цьому етапі важливо, аби визначені цілі щодо гендерної рівності та відповідні гендерні показники були включені до бюджетної стратегії проектів документів, що застосовуються в бюджетному процесі. Інформацію щодо відповідних гендерних показників необхідно брати із результатів здійснених гендерних аналізів програм, що фінансуються коштом місцевих бюджетів.

На стадії розгляду проекту та прийняття рішення про місцевий бюджет має бути чітко визначено, який буде вплив бюджету на гендерну рівність у наступному році, тобто гендерні питання (зменшення гендерних розривів, ліквідація проявів всіх форм дискримінації) необхідно включати до пояснень до основних положень проекту рішення про місцевий бюджет. На стадії виконання місцевого бюджету місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджету. Фінансові органи на цій стадії мають здійснювати постійний моніторинг ефективного, дієвого та гендерно-орієнтованого виконання бюджету та реалізації програм, в яких вже заплановано досягнення певних гендерних цілей, таких, як зменшення гендерних розривів. Четверта стадія бюджетного процесу – підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету. Саме на цій стадії здійснюється гендерний аналіз програм, що фінансуються з місцевих бюджетів.

Результатом гендерного бюджетного аналізу є рекомендації щодо вдосконалення програм (заходів, послуг), які фінансуються з бюджету, бюджетної та галузевих політик через гендерний підхід (впливу на різні групи жінок і чоловіків). Результати аналізу є джерелом інформації для прийняття управлінського рішення з метою вирішення виявлених проблемних питань. Внесення змін до програм та бюджетів за результатами гендерного бюджетного аналізу має на меті забезпечити реалізацію рекомендацій, розроблених в результаті гендерного бюджетного аналізу, та внести зміни до діяльності, програм та планів, внести зміни до бюджетів.

На основі результатів гендерного аналізу розробляються рекомендації щодо: змін до мети, завдань, результативних показників програм; державної та адміністративної статистики; мережі, штатів та контингентів; документів, що застосовуються в бюджетному процесі. Важливим кроком є включення цих рекомендацій до стратегічних документів, що сприяють посиленню гендерної рівності, та до документів, що застосовуються в бюджетному процесі (бюджетний запит, бюджетний паспорт та інші нормативно-правові акти)

Гендерний бюджетний аналіз є джерелом інформації для прийняття управлінського рішення з метою вирішення виявлених проблемних питань. Саме тому гендерний бюджетний аналіз доцільно використовувати на всіх рівнях прийняття рішень як інструмент аналітики. Врахування гендерного аспекту в бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм та інших документах, що застосовуються в бюджетному процесі, дозволить побачити як по-різному заходи бюджетних програм впливають на людей залежно від їхньої статі, віку, місця проживання, а також дозволить виміряти вплив цих заходів на скорочення гендерних розривів.

Гендерне бюджетування є стратегією покращення рівності. Ця стратегія виходить з аргументу, що потреби жінок і чоловіків є різними, а тому бюджети не є гендерно нейтральними, і їхній вплив на різні групи жінок і чоловіків є теж різним. А тому з точки зору забезпечення цих потреб саме бюджети мають вирішальне значення для забезпечення гендерної рівності на державному та громадському рівнях. У свою чергу технологія гендерного бюджетування дозволяє інтегрувати гендерну рівність до бюджетної політики. ГОБ повинно стати тим інструментом, який широко застосовується на усіх рівнях влади. Це дозволить також зробити бюджетні витрати прозорішими, а бюджетні рішення – ефективнішими.

Громади повинні орієнтуватися на задоволення не тільки практичних потреб своїх громадян, але й стратегічних гендерних потреб, пов'язаних із розширенням можливостей людини, які сприяють її відповідальному ставленню до особистого життя, оновлюють її гендерні ролі та долають наявні соціальні обмеження.

Інтеграція гендерного підходу до наявних механізмів участі громадян у бюджетному процесі може бути реалізована через бюджет участі – механізм, який стимулює громадян цікавитись питаннями формування та розподілу бюджету громади. За своєю суттю бюджет участі – це взаємодія органів місцевого самоврядування з громадськістю, яка спрямована на залучення жителів громади до активної участі в сферах економічного, соціального, гуманітарного та культурного розвитку громад через подання проєктів та проведення відкритого голосування. Завдяки цьому механізму громаді вдається ефективно використовувати гроші. Бюджет участі надає можливість жителям громади брати участь в розподілі коштів місцевого бюджету. Громада самостійно визначає найбільш актуальні проблеми, знаходить шляхи їх вирішення та контролює хід робіт. Участь громадян у впровадженні гендерно орієнтованого бюджетування є важливою та необхідною. Але успіх значною мірою залежить від здатності громадянського суспільства на місцях долучатися до процесів управління, а також від бажання місцевих управлінців «відкривати» свої бюджети для громадськості. робота з ГОБ проводиться як на державному, так і на місцевому рівні. Так, до неї долучилися на рівні держави усі міністерства, а також Державна служба статистики, парламентські комітети. На місцевому рівні до роботи залучені регіональні

адміністрації 24 областей та Київської міської адміністрації, райони, міста обласного значення та територіальні громади.

Як зазначає Г. В. Даудова [3, с. 73], введення гендерної компоненти до формування та виконання бюджету повинне супроводжуватися широкомасштабною аналітичною роботою, фаховим моніторингом усіх сфер життя суспільства.

Висновки. Робота в рамках гендерно-орієнтованого бюджету вимагає широкого спектра діяльності у галузі законодавства і бюджетування. Необхідною умовою є розробка нормативно-правової бази та системи показників гендерного аналізу бюджету. Також важливим є затвердження вітчизняної методології гендерного бюджетування. Децентралізація надала нові можливості просування гендерного бюджетування на рівень громад. А саме: реальна оцінка потреб жінок і чоловіків і фінансових можливостей бюджету; формування програм та послуг на основі пріоритетів і реальних потреб мешканців територіальних громад. ГОБ як впливовий елемент управлінської діяльності забезпечує підвищення ефективності та якості надання послуг населенню з урахуванням потреб соціальних груп, у тому числі за гендерної ознакою, що дасть змогу посилити підзвітність розпорядників бюджетних коштів та прозорість бюджету.

Література.

1. Биховченко В. П. Гендерне бюджетування на місцевому рівні як інструмент підвищення ефективності використання бюджетних коштів. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_5_23
2. Бюджетний кодекс України в редакції 06 грудня 2018 року: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Даудова Г. В., Таукешева Т. Д. Упровадження гендерно орієнтованого бюджетування в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 2. С. 72–78.
4. Жовницькая Н. Гендерно ориентированное бюджетирование с человеческим лицом. *Балансбюджет*. № 14 (738). 8 апреля 2019. URL: <https://balance.ua/ru/news/post/genderno-orientirovannoebyudzhetrovanie-s-chelovecheskim-licom>
5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження та застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі: Наказ МФУ №1 від 02.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>
7. Таукешева Т. Д., Даудова Г. В. Трансформація державних фінансів: гендерний бюджет. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1. С. 34–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_7
8. Токар І. І., Пилипенко А. В. Сучасні реалії впровадження гендерного бюджетування в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 13. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/94.pdf>

References.

1. Bykhovchenko V. P. Henderne biudzhetrovannia na mistsevomu rivni yak instrument pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia biudzhetrykh koshtiv. *Efektivna ekonomika*. 2019. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_5_23
2. Biudzhetryi kodeks Ukrainy v redaktsii 06 hrudnia 2018 roku: Zakon Ukrainy. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Daudova H. V., Taukesheva T. D. Uprovadzhennia henderno oriientovanoho biudzhetrovannia v Ukraini. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. 2017. Vyp. 2. S. 72–78.
4. Zhovnytskaia N. Henderno oryentyrovannoe biudzhetrovanye s chelovecheskym lytsom. *Balansbiudzhets*. № 14 (738). 8 aprelia 2019. URL: <https://balance.ua/ru/news/post/genderno-orientirovannoebyudzhetrovanie-s-chelovecheskim-licom>

5. Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy upravlinnia derzhavnymy finansamy na 2017–2020 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>

6. Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo vprovadzhennia ta zastosuvannia henderno oriientovanoho pidkходу v biudzhetnomu protsesi: Nakaz MFU №1 vid 02.01.2019 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-%D1%80#Text>

7. Taukesheva T. D., Daudova H. V. Transformatsiia derzhavnykh finansiv: gendernyi biudzhет. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*. 2018. № 1. S. 34–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_7

8. Tokar I. I., Pylypenko A. V. Suchasni realii vprovadzhennia gendernoho biudzhетuvannia v Ukraini. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2016. Vyp. 13. URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/94.pdf>